

Тема 12. Регулювання, нагляд і контроль банківської діяльності

- 1). Банківське регулювання.**
- 2). Банківський нагляд.**
- 3). Банківський контроль.**
- 4). Стандарти Базельського комітету з питань банківського нагляду.**

Самостійна робота:

Фінансовий механізм державного регулювання банківської діяльності в Україні.

Системи банківського нагляду зарубіжних країн

1). Банківське регулювання.

Банківське регулювання - це одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

Основні завдання банківського регулювання:

- 1) підтримка стабільності й довіри до банківської системи шляхом забезпечення платоспроможності банківських структур, попередження системного ризику;
- 2) захист вкладників та інших клієнтів банківської системи від надмірного ризику збитку та інших видів шкоди, яка виникає внаслідок банкрутства, шахрайства, зловживань, маніпуляцій та інших посадових правопорушень з боку постачальників фінансових послуг;
- 3) забезпечення ефективного, надійного й результативного функціонування фінансових ринків, включаючи правильну роботу конкурентних ринкових сил.

**Методи банківського
регулювання
матеріалізуються через
систему заходів, які умовно
розподіляються на:**

- ПРЕВЕНТИВНІ**
- ПРОТЕКЦІЙНІ**

МЕТОДИ БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ: ЕКОНОМІЧНІ

- нормативні (встановлення кількісних нормативів, розмірів обмежень або пільг)
- коригувальні (застосування впливу на конкретну ситуацію).

АДМІНІСТРАТИВНІ

- установлення певного порядку дій в сфері державного управління;
- заборона певних дій;
- надання можливості для вибору дій, тобто жорсткий варіант дозволів, розрахований на поведінку посадових осіб, які зобов'язані вибрати один із передбачених адміністративно-правовою нормою варіантів дій у відповідних умовах;
- надання можливості діяти на свій розсуд, тобто “м'який” дозвіл, який розрахований переважно на громадян.

2). Банківський нагляд.

Банківський нагляд (banking supervision) - це система контролю та активних впорядкованих дій НБУ, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких НБУ здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку ([ст. 1 ЗУ Про НБУ](#)).

Основні принципи організації банківського нагляду:

- 1) багаторівневність системи нагляду за банками;
- 2) постійне вдосконалення нормативного та методичного забезпечення наглядових процесів;
- 3) вдосконалення наукового, матеріально-технічного та кадрового забезпечення банківського нагляду;
- 4) постійне підвищення кваліфікації спеціалістів банківського нагляду;
- 5) посилення публічності та прозорості фінансового стану банків, широке використання механізмів ринкової самодисципліни;
- 6) використання досвіду інших країн, запровадження міжнародних стандартів і кращої практики банківського нагляду.

НБУ здійснює банківський нагляд на *індивідуальній та консолідованій основі* та застосовує заходи впливу за порушення вимог законодавства щодо банківської діяльності.

Банківський нагляд на консолідованій основі – це нагляд, що здійснюється НБУ за банківською групою з метою забезпечення стабільності банківської системи та обмеження ризиків, на які наражається банк внаслідок участі в банківській групі, шляхом регулювання, моніторингу та контролю ризиків банківської групи.

Нагляд за діяльністю банківських установ визначається на підставі аналізу:

- видів і структури активних операцій (напрямки розміщення коштів банку);
- видів і структури пасивних операцій (джерел коштів банку);
- підходів до управління капіталом і капіталізацією банку;
- ліквідності банку та ліквідності балансу банку;
- збалансованості витрат і доходів, а також рівня прибутковості банку;
- рівня адміністративно-господарського, фінансового та стратегічного управління (менеджменту);
- рівня ризик-менеджменту в банку;
- системи внутрішнього контролю та аудиту;
- характеру взаємозв'язків банку з клієнтами та кредиторами тощо.

МОДЕЛІ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ:

- виїзне інспектування банків співробітниками органів банківського нагляду;**
- використання матеріалів як власного виїзного інспектування, так і зовнішнього аудиту;**
- встановлення жорстких вимог до публічної звітності;**
- виїзне інспектування;**
- безвиїзний контроль.**

У квітні 1997 р. Базельський комітет сформулював основні принципи ефективного банківського нагляду з банківського регулювання:

1. Основною метою нагляду є зменшення ризику втрат для вкладників та інших кредиторів, а також підтримка довіри до фінансово-банківської системи.
2. Органи нагляду повинні сприяти організації ринкової дисципліни за рахунок встановлення ефективного корпоративного керівництва, а також збільшенню прозорості ринку для полегшення контролю.
3. Для ефективного виконання своїх обов'язків співробітники наглядових органів повинні мати операційну незалежність, кошти й повноваження для одержання інформації як на місці, так і дистанційно, а також повноваження для виконання прийнятих ними рішень.
4. Органи нагляду повинні знати природу банківських операцій і контролювати, наскільки це можливо, ризики, з якими зустрічаються банки у процесі діяльності.
5. Ефективний банківський нагляд вимагає оцінки рівня ризику окремих банків і відповідного розподілу ресурсів;
6. Органи нагляду повинні бути впевнені в тому, що ресурси банків, зокрема статутний капітал, кваліфіковане керівництво, ефективна система внутрішнього контролю й бухгалтерської звітності, достатні для того, щоб банки брали на себе той чи інший ризик.
7. Необхідним є тісне співробітництво з органами нагляду інших країн, особливо при проведенні міжнародних банківських операцій.

СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ ЕФЕКТИВНОГО БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ

- Нормативно - правове забезпечення
- Організаційне забезпечення
- Методологічне забезпечення
- Інформаційне забезпечення
- Фінансове забезпечення

СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ ЕФЕКТИВНОГО БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ

- Сприяння системній стабільності
- Ефективний динамічний розвиток банківської системи
- Захищеність законних прав інвесторів, кредиторів, вкладників
- Уникнення банкрутств банків, а за неможливості – зменшення негативного впливу на банківську систему
- Якісне управління наявними і потенційними ризиками

Методи здійснення ефективного банківського нагляду

1. Раннє реагування на кризові тенденції у банку, банківській системі, особливо на проблеми з ліквідністю.
2. Вчасне виведення з ринку проблемних банків.
3. Зменшення до мінімуму негативного впливу на банківську систему, економіку банкрутства банків.
4. Спільно з інспектування (виїзними, безвиїзним) провеення громадського контролю за станом банківського сектора.
5. Посилення заходів впливу при порушенні банками законодавства, нормативів чи інших вимог НБУ.
6. Стрес-тестування стану ліквідності банківської установи.
7. Розрахунок удосконалених показників діяльності, що адекватно відображають ситуацію в банківській сфері.
8. Надання пропозицій Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо покращення ефективності

Показники, за допомогою яких можна оцінити ефективний банківський нагляд:

1. Рівень довіри населення до банків (обсяг депозитів фізичних осіб, які вилучені з банківської системи).
2. Кількість банків, які ліквідують.
3. Кількість банків, у яких працює тимчасовий адміністратор.
4. Кількість банків, які відновили своє функціонування після введення тимчасової адміністрації.
5. Рівень ліквідності банківської системи.
6. Якість активів банківської системи.
7. Рівень капіталізації банківської системи

3). Банківський контроль

РІВНІ БАНКІВСЬКОГО КОНТРОЛЮ

- 1) законодавство.**
- 2) серії регулятивних правил.**
- 3) роз'яснення політики.**

Про організацію внутрішнього контролю в банках України / Положення, затверджене Постановою Правління НБУ від 29.12.2014 № 867

Положення розроблене відповідно до [Закону України](#) "Про банки і банківську діяльність" з урахуванням документа Базельського комітету з банківського нагляду "Опорні положення оцінки систем внутрішнього контролю" та загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів і стандартів, з метою підвищення рівня організації внутрішнього контролю в банках України та ефективності функціонування системи внутрішнього контролю, для забезпечення стабільності і безпечності діяльності банків та захисту інтересів вкладників і кредиторів. 17

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ - заходи (процедури) банку, спрямовані на забезпечення ефективності та результативності здійснення операцій банку, ефективності управління активами і пасивами, ризиками, забезпечення повноти, своєчасності та достовірності ведення бухгалтерського обліку та складання і надання фінансової, статистичної, управлінської, податкової та іншої звітності, запобігання шахрайству, комплаєнс тощо.

СИСТЕМА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ - сукупність процедур, форм, способів і напрямів контролю, що забезпечує порядок здійснення і досягнення цілей внутрішнього контролю в банку.

Суб'єктами системи внутрішнього контролю банку є:

- 1) рада банку;
- 2) правління банку;
- 3) підрозділ внутрішнього аудиту;
- 4) головний бухгалтер і його заступники;
- 5) керівники і головні бухгалтери відокремлених підрозділів;
- 6) підрозділ з управління ризиками;
- 7) підрозділ, що забезпечує комплаєнс;
- 8) керівники підрозділів і працівники, які здійснюють внутрішній контроль відповідно до повноважень, визначених внутрішніми документами банку.

Організація системи внутрішнього контролю має відповідати таким принципам:

- 1) дієвість та ефективність;
- 2) розподіл обов'язків;
- 3) усебічність;
- 4) своєчасність;
- 5) незалежність;
- 6) конфіденційність.

Функціонування системи внутрішнього контролю має забезпечувати:

- 1) чіткий розподіл обов'язків, повноважень та відповідальності між органами управління банку, між його структурними підрозділами, між працівниками банку з метою уникнення їх дублювання;
- 2) подвійний контроль;
- 3) проведення ретельного та всебічного аналізу операцій банку до початку, а також після їх здійснення;
- 4) організацію операційної діяльності банку та облік операцій;
- 5) виконання вимог щодо організації захисту інформації в програмно-технічних комплексах;
- 6) упровадження та функціонування системи управління інформаційною безпекою;
- 7) захист від навмисних і ненавмисних дій персоналу;
- 8) підвищення кваліфікаційного рівня персоналу.

Система внутрішнього контролю має охоплювати всі етапи його діяльності та включати:

1) попередній контроль:

- підбору персоналу;
- залучення і розміщення грошових коштів;
- матеріальних ресурсів;
- вибору постачальників товарів, робіт та послуг;
- розроблення та запровадження нових продуктів;

2) поточний контроль;

3) подальший контроль.

Банк має забезпечити чіткий розподіл обов'язків, повноважень та відповідальності між усіма суб'єктами системи внутрішнього контролю.

Рада банку забезпечує функціонування системи внутрішнього контролю та здійснює контроль за її ефективністю в межах повноважень, наданих законодавством, статутом та внутрішніми документами банку.

Правління банку забезпечує організацію системи внутрішнього

Система внутрішнього контролю повинна включати:

- Контроль за функціонуванням системи управління ризиками.**
- Контроль за інформаційною безпекою та обміном інформацією.**

Банк забезпечує проведення процедур внутрішнього контролю за поточною діяльністю щодня.

Процедури внутрішнього контролю повинні бути належним чином задокументовані та передбачати щонайменше три етапи:

розроблення політики і процедур контролю,

перевірку їх дотримання,

контроль за їх ефективністю.

Рада банку забезпечує регулярний контроль (щонайменше один раз на квартал) за ефективністю системи внутрішнього контролю.

Правління банку забезпечує здійснення постійного моніторингу ефективності функціонування системи внутрішнього контролю.

Банк узагальнює результати моніторингу ефективності функціонування внутрішнього контролю.

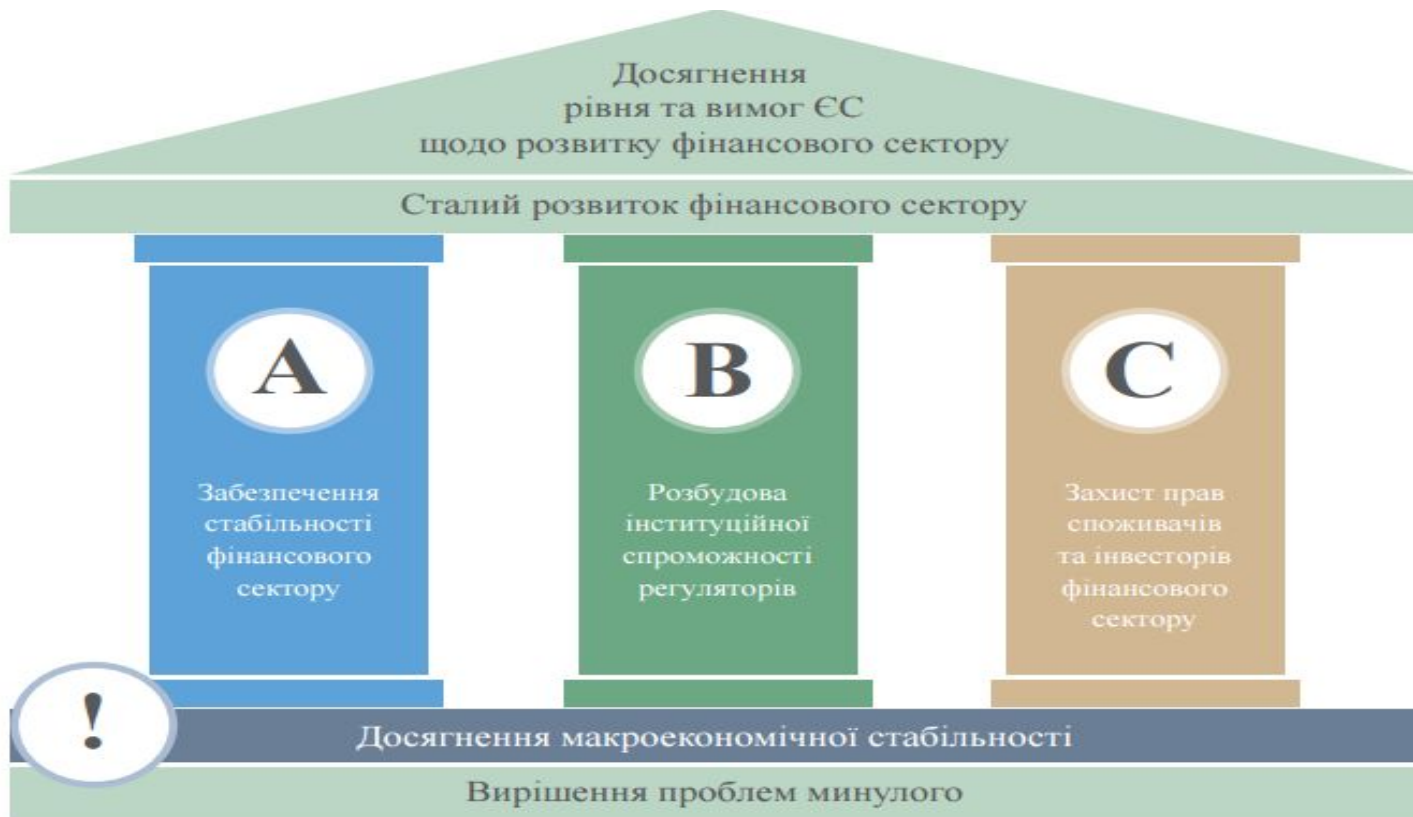
**Оцінка ефективності системи
внутрішнього контролю
надається внутрішнім
аудитом безпосередньо раді
банку та правлінню банку за
результатами проведених
перевірок з урахуванням
затверджених процедур
(методології).**

**Комплексна програма НБУ
розвитку фінансового сектору України до 2020 року**

- Схвалена 15 травня 2015 року Національною радою реформ
Комплексна програма затверджена:
- постановою Правління НБУ від 18 червня 2015 року № 391,
- рішенням НКЦПФР від 30.06.2015 № 931,
- розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне
регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 11.06.2015 № 1367.

передбачала:

- I етап. Вирішення проблем минулого та
очищення фінансового сектору (2014 –
2016).
- II етап. Закладення фундаменту для
розвитку системи (2015 – 2017).
- III етап. Реалізація заходів розвитку (2017
– 2020).

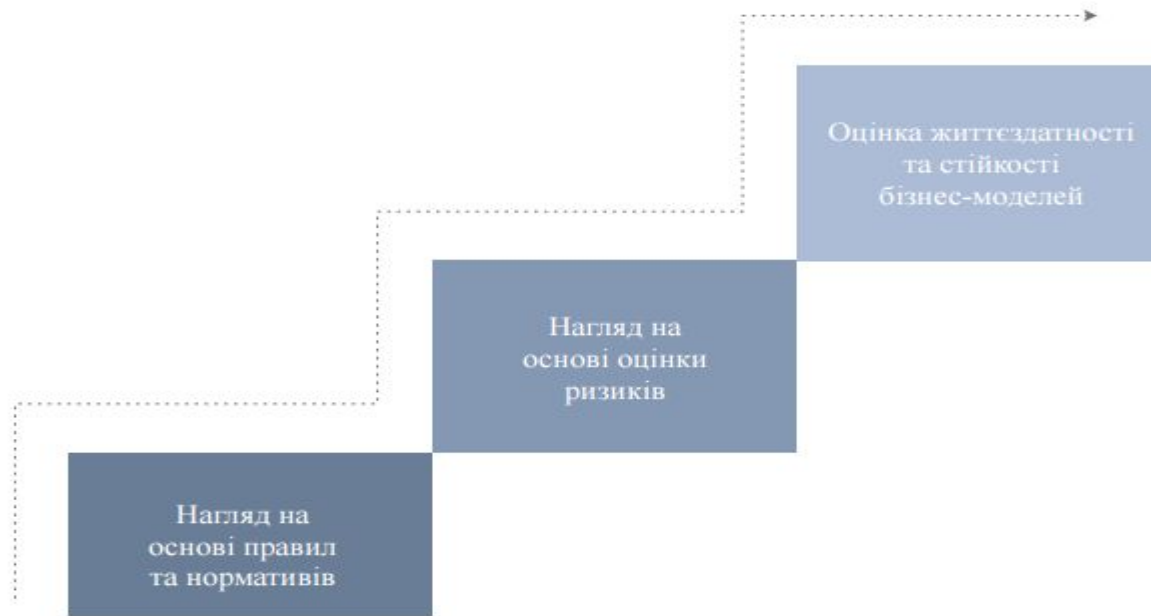

У межах блоку «А» :

- модернізація системи регулювання та нагляду;
- підвищення прозорості та стабільності фінансових ринків;
- очищення ринків від проблемних активів;
- забезпечення динамічного розвитку інструментів та інфраструктури фінансових ринків;
- удосконалення системи оподаткування учасників фінансового сектору.

КЛЮЧОВІ РЕЗУЛЬТАТИ КОМПЛЕКСУ ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА МОДЕРНІЗАЦІЮ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ

- погоджено з МВФ план поступового зняття валютних обмежень та підготовку концепції з лібералізації валютного регулювання;
- прийнято постанови Національного банку, якими: урегульовано механізм визначення пов'язаних з банком осіб, встановлено жорсткі вимоги щодо приведення банками обсягів операцій з пов'язаними особами у відповідність до законодавчих норм;
- банки зобов'язано привести розмір статутного капіталу до розміру, не меншого ніж 500 млн. грн., до 11.07.2024 року;
- завершено перший етап рекапіталізації банківської системи; завершено діагностику операцій з пов'язаними особами перших ТОП-10 банків;
- затверджено нову методику діагностичного обстеження та стрес-тестування банків. Проведено стрес-тестування 20 найбільших банків, за результатами яких розроблено відповідні програми докапіталізації.
- затверджено методику визначення системно важливих банків, яка передбачає застосування багатофакторної моделі і ґрунтується на критеріях системної важливості;
- впроваджено нову градацію банків, кластерний підхід щодо нагляду за банками та систему раннього реагування.

- Бізнес-модель є сукупністю засобів і методів, які банк використовує для ведення своєї основної діяльності, отримання прибутку та подальшого розвитку,
- Бізнес-модель – комбінація багатьох взаємопов'язаних компонентів (структури власності, організаційної структури, каналів продажу, клієнтської бази, продуктових рядів, основних бізнес-напрямів, структури доходів та витрат тощо).

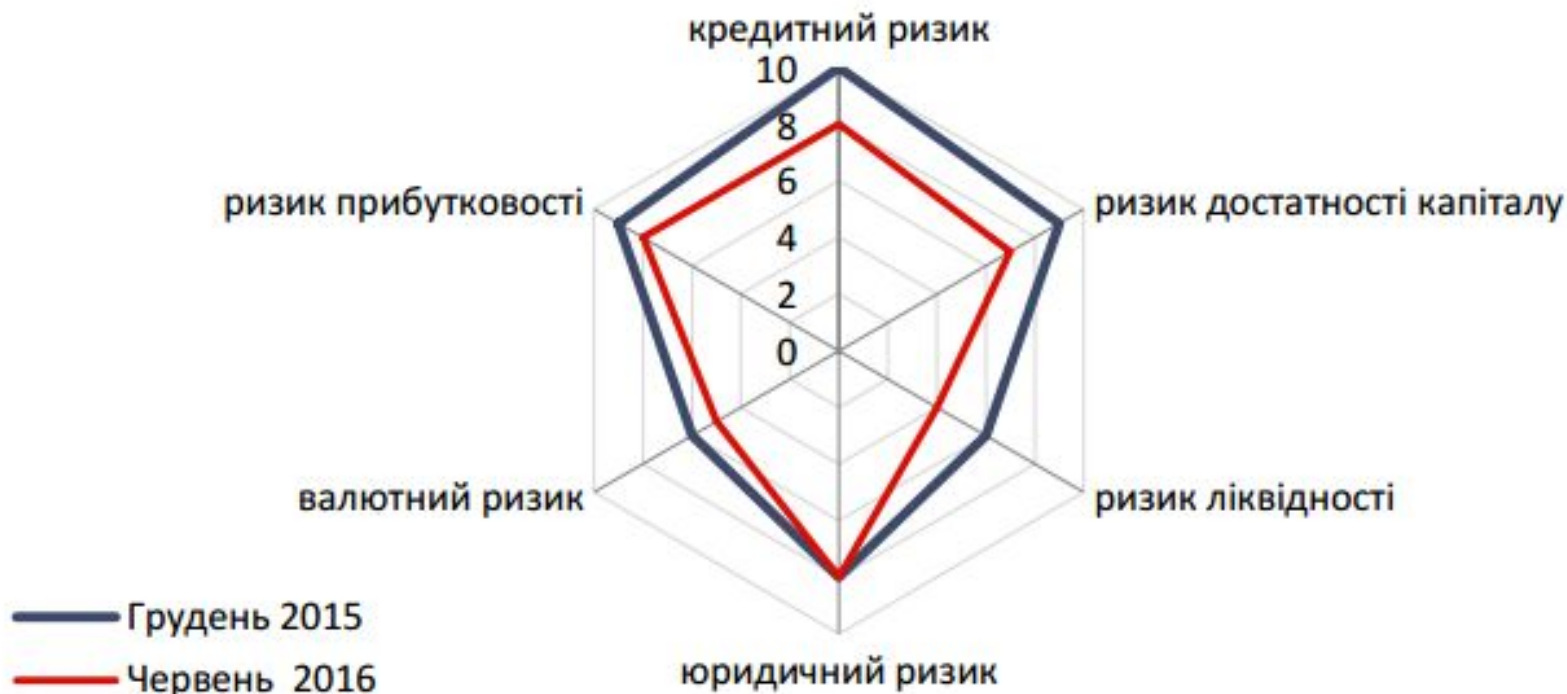
За напрямом розвитку безготівкових розрахунків та скорочення готівкового обігу:

- розпочато реалізацію проекту «Cashless economy»;
- розширено сферу використання оновленої локальної Національної платіжної системи (НСМЕП-2);
- розроблено проект змін до Закону України «Про платіжні системи» щодо створення умов для функціонування в Україні міжнародних систем інтернет-розрахунків;
- упроваджено спрощений порядок унесення до реєстру відомостей про міжнародні системи інтернет-розрахунків та визначено процедуру введення/виведення коштів до таких систем;
- розроблено законопроект щодо встановлення контролю за дотриманням обмежень щодо граничних сум розрахунків готівкою.

ЗВІТ НБУ про фінансову стабільність

червень 2016

Карта ризиків банківського сектору*

* Ризики представлені за шкалою від 0 до 10, де 10 – найвищий рівень ризику. Оцінка відображає очікуваний стан протягом наступних шести місяців.

4). Стандарти Базельського комітету з питань банківського нагляду.

Комітет з банківського нагляду створено у 1974 році при Банку Міжнародних розрахунків (м. Базель, Швейцарія), до складу якого входять представники 20 країн, які були і залишаються промислово розвинутими, а тому раніше від інших відчули на собі вплив світової глобалізації.

Першим кроком на шляху до міжнародної гармонізації банківського регулювання стало прийняте у 1988 році Міжнародне наближення розрахунку капіталу відоме як Угода про капітал, або Базельська угода. Пізніше цей документ отримав ще одну назву - Базель I. У редакції 1988 року Базель I містив три основні постулати:

- капітал банку складається з основного і додаткового;**
- банки повинні утримувати капітал для покриття кредитного ризику;**
- співвідношення між капіталом банку та його активами, взятими з урахуванням коефіцієнта кредитного ризику не повинно бути меншим 8%.**

**26 червня 2004 р. впроваджено нову
Базельську угоду II, головною метою
якої є створення рівних конкурентних
умов для операцій кредитних
інститутів на міжнародних ринках;
забезпечення повної відповідності
обсягу власного капіталу усієї
сукупності ризиків, які
супроводжують їхню діяльність;
здійснення зовнішнього і
внутрішнього контролю за ризиками.**

12 вересня 2010 року Базельським комітетом з банківського нагляду прийнято нові норми та стандарти по структурі та якості банківських активів, що називається «Базель-Ш». Суть правил Базель-III полягає в акцентуванні уваги на трьох аспектах банківської діяльності:

- а) Посиленні вимог до якості капіталу (вимоги до якості регулятивного капіталу (зокрема до складових капіталу 1-го рівня) та мінімального рівня його достатності (10 % проти 8 % у ЄС), які встановлені національним банківським законодавством, є більш жорсткими ніж діючі стандарти ЄС);
- б) Запровадженні коефіцієнту левериджу (відношення обсягу позичкових коштів до власних) на рівні 3 % та нових коефіцієнтів ліквідності: коефіцієнту ліквідного покриття та коефіцієнту чистого стабільного фінансування;
- в) Реформуванні механізмів гарантування вкладів населення. Рекомендований мінімум для банків країн ЄС встановлено на рівні 100 тисяч євро (в Україні – 200 тисяч грн)

Разом – за зміцнення банківської системи!

